

נזקי שכנים – ואנינות הדעת

הרב משה צוריאלי

בעמודים הבאים יבוארו, בס"ד, הענינים:

- א. דברי רב יוסף בגמרא בבא-בתרא דף כ"ב. "אפיקו לי קורקור מהכא".
- ב. על הניזק להרחיק את עצמו.
- ג. באלו מקומות יש לטעון חזקה.
- ד. ממתי יש לטעון חזקה.
- ה. ביאור מהות הנזק של העורבים.
- ו. חשיבות הידיעה שהסוגיה מדברת דוקא ברב יוסף.
- ז. במה מתבטא נזק העורבים, וביטוי "קורקור".
- ח. ביאור מושג "איסטניס".
- ט. "אנינא דעתאי" – לשבח או לגנות?
- י. ענוה דרב יוסף.
- יא. הסבר אנינות דעתם של תלמידי חכמים.
- יב. ביאור "כל ימי עני רעים". וביאור "דעתו יפה".
- יג. רחמנות יתרה של תלמידי חכמים.
- יד. עוד על אנינות דעתם של תלמידי חכמים.
- טו. כיצד הפך רב יוסף לסגי נהור, וענינו לסוגיתנו.

א. גרסינן בבבא-בתרא (דף כ"ב:): "רב יוסף הוה ליה הנהו תאלי (דקלים) דהוה אתו אומני (מקיזי דם) ויתבי תותיהו, ואתי עורבי אכלי דמא, וסלקי אבי תאלי ומפסדי תמרי. אמר להו רב יוסף אפיקו לי קורקור מהכא. א"ל אביי והא גרמא הוא? א"ל הכי אמר רב טובי בר מתנה זאת אומרת גרמא בנזיקין אסור. והא אחזיק להו? הא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא אין חזקה לנזיקין. ולאן אתמר עלה רב מרי אמר בקוטרא ורב זביד אמר בבית הכסא? אמר ליה, הני לדידי דאנינא דעתאי, כי קוטרא ובית הכסא דמו לי".

ב. ע"פ ההלכה אין יכולת לבטל את האומני כפי ששנינו בב"ב דף כ"ה: "מרחיקין את האילן מן הבור עשרים וחמש אמה... ר' יוסי אומר אע"פ שהבור קודמת לאילן לא יקוץ, שזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו". ובגמרא אמרו: "אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי. אמר רב אשי... מודי ר' יוסי בגירי דיליה". אך בעליות דרבינו יונה ישב הדבר כיון שהכא כאשר הפריחו משם את העורבי, הרי זה כאלו משייטים אותם אל הדיקלי. בנידון דידן האומני לא ישבו בקרקע של ר' יוסף אלא כדברי התוספות: "בקרקע שלהן היו יושבין, ולא באו להחזיק אלא לתשמיש בעלמא".

ג. בב"ב (דף כ'): שנינו: "חנות שבחצר יכול למחות בידו לומר לו איני יכול לישון מקול הנכנסין ומקול היוצאין. אבל עושה כלים יוצא ומוכר בשוק, ואינו יכול למחות בידו לומר לו איני יכול לישון לא מקול הפטיש ולא מקול הריחיים ולא מקול התינוקות".

ונפסקה גמרא זו להלכה בשולחן ערוך חושן משפט (סימן קנ"ו סעיף ב') בתוספת המילים: "מאחר שכבר הוחזק לעשות כן ולא מיחו בידו". וכתב ע"ז הרמ"א "וי"א דכל מה שעושה בחנותו ובביתו אפילו לכתחילה אינם יכולים למחות (אפילו לפני שהוחזקו). ודוקא בני אדם הבריאים, אבל אם הם חולים והקול מזיק להם, יכולים למחות".

מקורו של השו"ע דבעינן "שהוחזק" ברמב"ם בהלכות שכנים (פרק ו' הלכה ב'). ובאר שם המגיד משנה: "... לפי שהוקשה לו מה טעם אין טענתו טענה בקול הפטיש, והלא יותר מונע השינה מקול הנכנסין והיוצאין?! ועוד למה אמרו "חנות שבחצר", שמראה שכבר הוא בחצר. יאמרו "מי שביקש לעשות חנות"? אלא כוונת המשנה בשהחזיק לעשות כן מלאכתו בחנותו, והודיענו אפילו החזיק, אין חזקתו חזקה אצל הנכנסין והיוצאין שהם אחרים". כלומר שהם תמיד אנשים אחרים, מתחלפים, ואין בזה חזקה.

לעומתו, דעת הרמ"א מקורה במרדכי (בסוף סימן תקי"ב) שכתב שהמשנה אסרה חנות שבחצר אך לא חנות שבביתו, כיון שהחצר משותפת לכל הדיירים ובתוכם הניזק, כדעת התוספות בד"ה אחד ובד"ה גרדי.

שיטה שלישית הינה דעתו של הרשב"א שכתב: "שאצל נכנסין ויוצאין, אפילו עשה ברשות, יכולים לומר לו: סבורין היינו לקבלו, עכשיו איננו יכולין לקבל".

ולכן כתבה המשנה "חנות שבחצר" - כי רגל הנכנסין והיוצאין לא קביעא להו עצמת הרעש. אך בקול הפטיש ידעי מעיקרא. וממילא כל שהאומני עשו ברשות שלהם, אין מקום לרב יוסף למנוע מהם.

ד. ממתי יש לאומני חזקה?
המאירי בד"ה הראשון מבאר שאם עשה מעשה בלי הרחקה, אם סייעו או אמר לו לעשות, הרי זה מחל מיד.
הסמ"ע בשו"ע חו"מ (סימן קנ"ה ס"ק ע"ז) הבין בלשון הרמב"ם שדווקא בסיוע הוי חזקה מיד, ולא ע"י שראה ושתק.
ואילו הראב"ד (ע"פ דבריו בפ"ז ה"ז) סובר שאינה מחילה עד שיעברו עליו ל' יום.

ה. הגמרא במקרה של רב יוסף בדף כ"ה: סיכמה: "הני לדידי דאנינא דעתאי (תוס'): "פירוש שהיה אסטניס". כי קוטרא ובית הכסא דמו ל"י - רב יוסף היה איסטניס. ונזק העורבים היה חזק כמו קוטרא ובית הכסא, וממילא הוי בגדר "גירי דיליה" שהוי כאדם המזיק בדידים.

חזק הנזק שגרמו העורבים וסיבת ההיזק לרב יוסף מבוארים ברבינו גרשום: "ואגב שמתקבצים שם עורבים מחמת הדם, עולים ומפסידים פירות האילנות... ומנקרין באילנות". משמע שעשו חורים ואכלו חלקים מהפירות. הרמב"ם בהלכות שכנים (פרק י"א הלכה ח') כתב: "והרי הן מצרין לחברו בקולם וצפצופם, או בדם שברגליהם שהן יושבין על האילנות ומלכלכין פירותיהם".

נקט הרמב"ם שנוק העורבים גם בקולם וצפצופם וגם בלכלוך הפירות. ובלתם משנה הקשה: "קשה קצת... דכיון שהוא מפרש, לדידי דאנינא דעתאי, דהיינו מפני שמטנפין הפירות דהיינו כתירוצא בתרא דתוספות ז"ל, מנין לו הא דמצרין בקולם וצפצופם? ואי משום דקאמר רב יוסף קורקור, דמשמע מפני צעקת הקול קאמר, הא זה לא היה מספיק, אלא אנינות הדעת דהיינו טינוף הפירות?

וי"ל דאנינות הדעת נמי מיקרי שהוא חולה, והצפצוף מזיקו. ומפני שאפשר לפרש דברי רב יוסף בתרי פירושי, דהיינו הציפצוף או טינוף, לפיכך סתם הפירוש, כדרכו בקצת מקומות, דנראה לו דשניהם אמת לענין הדין.
וכתב על כך הגר"א בביאורו לשו"ע חו"מ (סימן קנ"ה ס"ק קי"ז): "ואע"ג דמשום צעקתם לבד היה יכול להוציאן כמ"ש אפיקו וכו'... מ"מ אילולא שמפסידין היה טובל לפנים משורת הדין כמ"ש תוספות בד"ה קוטרא".

ו. מפני מה הקפיד רב יוסף כ"כ?
התוספות כתבו: "פירוש שהיה איסטניס, כדאמרינן בפסחים (דף קי"ג): "שלושה חיייהם אינם חיים, הרחמנים והרתחנים ואניני הדעת. אמר רב יוסף וכולהו איתנהו ב"י". והרי הדברים פשוטים ולא באו התוספות לבאר לנו דברים מובנים המובאים במקום אחר-מעין "בקיאות", כדברי השל"ה

(בדפוס אמסטרדם ח"ב דף תי"ז); אלא יש בתוספות פסק שלא כל אדם נאמן לומר שהוא איסטניס, אלא מי שמפורסם בכך, כפי שכתב הרא"ש בסוף פרק ב' דברכות.

וכן הביא בשיטה מקובצת בשם שיטה לא נודעה למי: "ומסתברא לי דלאו כל אדם נאמן לומר כך כיון דאנינא דעתאי, כקוטרא דמי לי. אלא גברא רבה דלא משני בדיבוריה. א"נ דידוע וברור לן מילתא דלית אינש סבל לה".

ויתרה מזאת כתב ערוך השולחן בחו"מ (סימן קנ"ה סעיף ל"ג): "כי אם יתברר ע"פ בית דין או בקיאים שרוב בני אדם אינם יכולים לסבל זה, או שיתברר שהוא איסטניס או חולה והוא אינו ביכולתו לסבול, אף ששאר בני אדם סובלים זה".

ובלשון השו"ע בסעיף ל"ט: "אם היה קפדן או חולה". ובדומה לזה בריב"ש (בסימן קצ"ו): "חולה או חלוש המזג".

הרי לנו שדברי התוספות נחוצים מאוד להבנת נזקו של רב יוסף.

ז. ההסבר האומר שהעורבים לכלכו את הפירות בדם, מוקשה, כיון שאפשר לשוטפם במים! אלא שאנינותו של רב יוסף לא יכלה לסבול זאת. הסברו של רבינו גרשום, שנקרו בפירות, ג"כ מוקשה, כיון שלכך לא בעינן אנינות דעת מיוחדת, והוי היזק פשוט לכל אדם.

אלא מוכרחים לצרף את דברי הלחם משנה שקול צפופם הפריע לרב יוסף. וכתב רש"י (בדף כ"ג): "קרקור - עורבים שדומים בצעקתם כקורין קור קור". אפשר להוסיף לכך את דברי הגמרא במסכת סנהדרין (דף ק"ח:): "שדירתם של עופות טהורים עם הצדיקים", והוי קפידא שלא ימצאו אצלם עופות טמאים. וכן מובא בזהר (ח"ג דף ר"ד:): דדרכם של עורבים להביא רק בשורות רעות, וממילא הוי סימנא מילתא.

במסכת ערובין (דף כ"ב.) מובא שעורב סימן לאכזריות. ובמסכת גיטין (דף מ"ה.) מובא: "ההוא גברא דהוה ידע בלישנא דציפורי, אתא עורבא וקא קרי ליה. אמר ליה מאי קאמר? אמר ליה: עיליש ברח עיליש ברח. אמר: עורבא שיקרא הוא ולא סמיכנא עליה" (כיון שאין דרכו לבשר טובות). "קרקר" בגימטריא "שקר", וזוהי מהותו הפנימית של העורב.

לכן רב יוסף שידע סודות מעשה בראשית ומעשה המרכבה (כמובא בחגיגה י"ג.), היה איסטניס לעורב הנמצא בקרבתו. ובספר עקידת-יצחק (חלק א', דף קע"ט עמוד א') מובא: "העורב הזה מקול נהי קריאתו, גם מקדרות כסותו, ניכר שהוא שטן - הוא מלאך המוות אשר שולח בו".

ח. איסטניס מהו?

רש"י במסכת ברכות (דף ט"ז) כתב: "מעונג ומפונק".

הרמב"ם בפירוש המשניות בברכות (פרק ו' משנה ו') כתב: "חלש ומצונן". בתוספות יו"ט כתב מלשון "צנת שלג", בחילוף אותיות צ-ס. מוסף הערוך כתב מהיונית, "איש חלוש".

הרמב"ם בהלכות מכירה (פרק ט"ו הלכה י"ג) כתב על אנינות ש"אם נמצא בו צרעת וכיו"ב מדברים אלו המגואלים, הרי זה מום. מפני שנפשו של אדם

אוננות מהם" (מלשון און-צער). הלכות רבות נאמרו באיסטניס: על רחיצה בימי אבלותו (ברכות ט"ז), על אכילה בימי ערב פסח כדי לא לקלקל תאבונו (פסחים ק"א), על רב יוסף שעוזב סוכתו כאשר הסכך נופל למאכלהו (סוכה כ"ט), שמותר לו לקנח פיו ביום הכפורים (רא"ש על יומא פ"ח בשם הגאונים), ועל כהן גדול שמכניס עששית חמה של ברזל למקוה שלו ביוהכ"פ (יומא ל"א).

האם מידה זו, בה נחוננו גדולי תנאים ואמוראים (ר"ג ר"י ועוד) לשבח ת"ח? האם מאמרו של רב יוסף "כולהו איתנהו בי" נאמר בבקורת או דהוי בזה מעלה?

ט. המהרש"א במסכת פסחים (דף קי"ג:) בד"ה הרחמנים מפרש: "דודאי מידת הרחמנות היא ממידות הטובות, אלא ביותר מדאי קאמר. וכן הרתחנים, מצינו בתלמיד חכם, דאורייתא קא-מרתחא להו (תענית ד'). וכן אניני הדעת, ודאי דיש לאדם להקפיד בדבר המאוס, כדלעיל בפרקין, אלא ביותר מדאי קאמר".

הרי שראה את דברי רב יוסף כבקורת ולא כמעלה. וכן משמע ברש"י במסכת תענית (דף ד'): "שיש לו רוחב לב מתוך תורתו, ומשים ללבו יותר משאר בני אדם. וקמ"ל דחייבים לדונו לכף זכות". ואולי יש לומר שרב יוסף כיוון לומר שהתורה עצמה, מתוך גבהות נושאייה, גורמת לאדם רתחנות. ובזה חיפה על שאר תלמידי חכמים שבדורו, שיש ללמד גם עליהם זכות (מעין דברי המהר"ל בנתיב ענוה פרק ז'), ויש להם בכך אונס הגוף. וכדברי ר"י עמדין על גליון פסחים שם "מחלה זו מרה", שגופניות הגוף שולטת בהם.

י. אך נראה שמתוך ענוה גדולה אמר רב יוסף את דבריו. במסכת סוטה (דף מ"ט.) נאמר: "משמת רבי בטל ענוה ויראת חטא". ובגמרא אח"כ מובא: "אמר ליה רב יוסף לתנא, לא תיתני ענוה דאיכא אנא". ומבאר רש"י: "שאני ענוותן".

וביאר השל"ה בדף שע"א שדבריו התמוהים דרב יוסף מובנים ע"פ ה"השתוות" המובארת בחובות הלכבות, בריש שער יחוד המעשה, שמדובר באדם שלא מעלה ולא מוריד לו אם ישבחוהו או יגנוהו, ודבריו הינם כקביעת עובדא כדי שלא יטעו בידיעת המציאות. ורמז לזה המהרש"א באומרו: "כדי שלא יהא שונה הברייתא בטעות, אמר כן". ואולי יש בכך עידוד לתלמידים לבל יאמרו שאין אפשרות להגיע לכתר ענוה אחרי מות רבי, כי הרי רב יוסף הגיע (רש"ד).

על ענותנותו דרב יוסף מובא במסכת הוריות (דף י"ד.): "אמר רבי יוחנן פליגו בה רבן שמעון בן גמליאל ורבנן, חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף (להיות ראש הישיבה). רב יוסף סיני, רבה עוקר הרים. שלחו לתמן איזה מהם קודם? שלחו להו סיני עדיף. דאמר מר הכל צריכין למרי חטיא. ואפילו הכי לא קביל רב יוסף עליה. מלך רבה עשרין ותרתין שנין, והדר מלך רב יוסף.

וכל שני דמלך רבה, רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא חליף". וביאר רש"י:
"שלא רצה לנהוג שררה בעצמו כל אותן שנים שמלך רבה, אפילו בהאי
שררותא, שלא רצה להביא שום אומן בתוך ביתו...".
וכן מצאנו במסכת ברכות (דף י"ד): שהיה רב יוסף מחבב דברי זולתו, באומרו:
"כמה מעלייתא הא שמעתתא". וכשטעה לא בוש לומר: "לאו מילתא הא
דאמרי" (קדושין ל"ט). וכן במסכת שבת (דף קי"ט). אמר: "תיתי לי דכי אתא
צורבא מרבנן קמאי לדינא, לא מגנינא רישא אבי סדינא עד דמהפכנא
בזכותיה".

י"א. נראה לומר שדברי רב יוסף יש שבח גדול ולימוד עמוק במהות תלמידי
חכמים. רבי נתן שפירא זצ"ל (חי לפני כ-300 שנה) בספרו "מצת שימורים"
(עמוד ס"ב) כותב שתכונות הרחמנים, רתחנים ואניני הדעת הינן שאריות
ממדות אברהם יצחק ויעקב, שנשתבחו בהן ישראל. אדם הקשור לתורה, אשר
נמצא כולו בעולם של טוהר, שגב ואצילות, עולם שכל כולו סדר ומשטר
אלוקי, עולם ערוך מפי אדון כל, כאשר חוזר הוא לגשמיות העולם, ורואה את
חסרונותיו ומגבלותיו, מעיק עליו הדבר וגורם לו רחמנות, רתחנות ואנינות
הדעת.

אדם זה מכיר את תדמית העולם טרם חטאו של אדם הראשון, שע"ז נאמר:
"וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד".

חז"ל, בלשונם הטהורה והיפה, בטאו זאת באומרם: "למה הצדיקים נמשלים
בעוה"ז? לאילן שכולו עומד במקום טהרה, ונופו נוטה למקום טומאה. נקצץ
נופו, כולו עומד במקום טהרה... ולמה הרשעים דומים בעוה"ז? לאילן שכולו
עומד במקום טומאה, ונופו נוטה למקום טהרה. נקצץ נופו, כולו עומד במקום
טומאה" (קידושין מ').

עיקר מציאות תלמידי חכמים ב"עולם האידיאלי". ועל אחת כמה וכמה רב
יוסף אשר גמר מעשי בראשית ומעשי מרכבה כמובא במסכת חגיגה (דף
י"ג:).

ולכן מובא בויקרא רבה כ': "אמר להם הקב"ה לרשעים, הצדיקים לא שמחו
בעולמי, ואתם מבקשים לשמוח?"

י"ב. במסכת כלה רבתי (בפרק י') קשרו את מאמרו של רב יוסף דלעיל, עם
המאמר במסכת בבא-בתרא (קמ"ה): ובמסכת סנהדרין (ק'). האומר: "כל
ימי עני רעים, זה איסטניס. וטוב לב משתה תמיד, זה שדעתו יפה. כל ימי עני
רעים, זה רחמני. וטוב לב משתה תמיד, זה אכזרי. כל ימי עני רעים, זה
שדעתו רחבה".

בפשטות משמע שטוב להיות "טוב לב", ולא כדאי להיות "ימי עני".

אלא שעפ"ז קשה כיצד יחסו את האכזריות לטובת-לב?

מסביר המהר"ל בחידוש אגדות (חלק ג' דף קכ"ט): "כי דבר זה יותר רגיל
שהוא שומע דבר שיש לרחם עליו ומצטער עליו, כי לא יוכל לסבול. והיפך
זה מי שהוא אכזרי, אף אם יגיע לאוהביו, אין מרחם עליהם. ולפיכך הוא
בשמחה תמיד".

הרי כתב המהר"ל בברור שחלקנו תמיד יהא עם "ימי עניי", ולא עם "טוב לב".

להבנת דברי חז"ל "זה שדעתו יפה", מובא במסכת מנחות (דף צ"ט:): לגבי אכילת שעיר של יום הכפורים במוצאי יוה"כ"פ, שהבבלים אוכלים אותו כשהוא חי (לא מבושל), "מפני שדעתן יפה". ולענ"ד לא נמצא פרשן שיאמר שהוי בלשון סגי נהור, והרי יש בדבר מיאוס? אלא, לכאורה, יש בכך משום בריאות, שיכול האדם לקבל כל מצב, ולא נגעל ולא נרתע, ומשתלב ומתמזג בכל מצב שמגיע לו.

ודוקא לכך תלמיד-חכם אינו ערוך! א"כ, במאמר חז"ל הנ"ל, חלקם של תלמידי חכמים עם האיסטניסים ולא עם טובי לב. וכך כתב רש"י במסכת ערוכין (דף נ"ד). "שדרך ת"ח להקפיד על מאכלן דרך גדולה וכבוד, ועל מלבושיהן". וע"ע ב"ב נ"ח: לגבי שולחנו של ת"ח ומטתו של ת"ח.

י"ג. מידה זו של "רחמנות יתרה", בה הגדיר רב יוסף את עצמו, מצאנו ברבן גמליאל. "מעשה באשה אחת, שכנתו של ר"ג, שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה. שמע ר"ג קולה ובכה כנגדה, עד שנשרו ריסי עיניו. למחר הכירו בו תלמידיו והוציאוה משכונתו" (סנהדרין ק"ד:), הרי שלא נמצא מאן מדרבנן שיוכל לדבר עם ר"ג לעזוב את שיטתו. ולא מחולשת המדות נהג כך, אלא מתוך דרכה של תורה.

בספר "שרי המאה" (ח"ב עמוד 75) מביא שמועה ששמע מפי הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל אודות גאון-עולם רבי מנשה מאיליאי זצ"ל - בן ביתו של הגר"א - שאמר "כל זמן שישנה עוד תולעת אחת סגורה בתוך נקיק סלע והיא לחוצה ודחוקה, ומתפתלת ביסוריה, אי אפשר למי שהוא לחיות חיי נחת ולראות בטובה".

ממדת הרתחנות הבאתי בחוברת "הקפדת חכמים" דוגמאות רבות אודות שמאי, ר"א בן הורקנוס ועוד. ועיין על כך בספר אור ישראל לר' ישראל מסלנט קטע כ"ח.

י"ד. ממדת אנינות הדעת מובא במסכת שבת (דף מ"ו): "רב אויא איקלע לבי רבא. הוה מאיסן בי כרעיה בטינא. אתיבי אפוריא קמיה דרבא. איקפד רבא, ("משום טינוף המטה", רש"י). ובמסכת קידושין (דף ע"ב:): "הראני ת"ח שבבבל, דומים למלאכי השרת". ופירש"י: "לבושים לבנים ועטופים... ומצוינים כמלאכי השרת במלבושים נאים".

ובגלל אנינות דעת כה מרובה אמר רבא: "אי קרצתן כינה לא תנאי, מר בריה דרבינא עבדה ליה אימיה ז' מני לז' יומי" (ערוכין ס"ה). וכן מובא ביומא (ע"י): "אליכם אישים אקרא אלו ת"ח שדומין לנשים", (פירש"י: "ענוותנין ותשושי כח"), ובהמשך הגמרא: "עושין גבורה כאנשים". ובנדרים (נ"א). מובאת פלוגתא גדולה בין רבי ובר קפרא: "יומא דמחייך רבי, אתי פורענותא לעלמא". שמעתי מרש"ד שרבי (פרנס הדור) ידע בצרותיהם

של ישראל, בכלל ובפרט. ומתוך השתתפות נפשית זו סבל בגופו מהצטמקות מכוונת; אך בר קפרא סבר שהתנהגות זו מונעת השראת שכינה, (כמובא בשבת ל'), וגם מונעת חידוד והשגה. עיין בשו"ת חוות יאיר סימן קנ"ב, ובמהר"ל באר-הגולה דף ע"ה לגבי רעיון זה.

ט"ו. מכל הנ"ל מבואר מדוע הקפיד רב יוסף על קול קרקור העופות, בין מצד פנימיות הדברים ובין מצד הקפדה ואנינות. עי"ז יבואר מעשה תמוה המובא בשו"ת הגאונים (שערי תשובה קע"ח), וכן בר"ן על קידושין (בדף ר"כ) שרב נהג עשר מילין דחסידותא, ואחד מהם: שלא הסתכל מחוץ לארבע אמותיו (רש"י מנחות ק"י). רב יוסף ורב ששת סימו את עצמם כדי שיוכלו לקיים קדושה זו. ומובא בסדר הדורות (ח"ב ערך "רב יוסף"): "אמרו כי רב יוסף ישב בבית אפל ארבעים יום, וצוה להביא לפניו אבני שיש. הסתכל בהם ונעשה סגי נהור, ואין ספק שזה לתכלית הפרישות". (עיין אורחות חיים לאדמו"ר מראדזין זצ"ל דף 131). כל זה נעשה כדי להתרחק מעולם הכעור, כדי לשמור על טהרה פנימית, ללא מכשול של כעס ורחמנות יתרה.

מי אנו שנבין אפס קצהו מגדולתם ומענקיות מושגיהם.

"אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים. ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים, ולא כחמורו של רבי תנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר, אלא כשאר חמורים" (שבת קי"ב:).